

Romuald Piekarski¹
Krzysztof Ulanowski²

Wprowadzenie

Zagadnienie sacrum w sztuce jest złożone i angażuje rozmaite dyscypliny i subdyscypliny badawcze z całym ich aparatem metodologicznym. Temat sacrum w sztuce, literaturze, filmie jest znany i poświęca mu się w Polsce nie mało miejsca, np. problem jakości sakralnych (w sztuce i poprzez sztukę) doczekał się autorskiego ujęcia u profesora Władysława Stróżewskiego. Natomiast osadzenie tych zagadnień w najszerszej perspektywie – w badaniach porównawczych nad cywilizacjami i teorii cywilizacji – zdaniem niżej podpisanych, podejmowane było bardzo rzadko i jedynie fragmentarycznie. To zatem, co tutaj prezentujemy, to zaledwie wstępna próba, przymiarka, mieszcząca się w cyklu konferencyjnym, który posiada już cztery edycje.

Nawiązując do badań w dziedzinie nauk o cywilizacji oraz biorąc pod uwagę tezę o sekularyzacji kultur nowoczesnych czy współczesnych, autorzy tekstów odnoszą te poszukiwania do wymiaru doświadczenia i kontekstu cywilizacyjnego. To pierwsze oznacza kładzenie nacisku na pierwszeństwo doświadczenia, które poprzedza ukazywanie jakości sacrum w dziele artystycznym czy pisarskim. To drugie poddaje namysłowi wyniki oddziaływania rzeczonych dzieł, które nie tylko zdolne są ewokować u odbiorców wspomniane jakości, ale i wzbudzać uczestnictwo w podobnym doświadczeniu. Przykładem może być sztuka malarska tworzenia ikon w kontekście prawosławia i tradycji cywilizacyjnej Bizancjum.

Ponadto co najmniej jeszcze jeden aspekt zasługuje na uwagę, mianowicie ten, o którym pisał Bartosz Jastrzębski: „Życie duszy pragnie pieśni, symboli, wizji – Boskiej sztuki. Inaczej marnieje i obumiera”³. Mowa tu o tym „życiu duszy”, które ożywia wszelką autentyczną wiarę religijną. To bardzo ciekawa teza i można ją odczytać jako współgrającą z metaforyczno-obrazowym charakterem języka

¹ Uniwersytet Gdański, Instytut Filozofii, romuald.piekarski@ug.edu.pl.

² Uniwersytet Gdański, Zakład Antropologii Społecznej, krzysztof.ulanowski@ug.edu.pl.

³ Zob. B. Jastrzębski, *Religia, która nie tworzy sztuki nie jest prawdziwa*, s. 1, <https://teologiapolityczna.pl/bartosz-jastrzebski-religia-ktora-nie-tworzy-sztuki-nie-jest-prawdziwa> (dostęp: 14.12.2020).

religijnego, które jakoś wyraża Niewysłowione. A więc mamy na względzie nie-zwykłość ludzkiej kondycji w kontekście Tego, który ludzi przewyższa i tworzy dla ludzkiego życia nieobjęte ramy.

Zagadnienie to jest nadzwyczaj frapujące zwłaszcza w kontekście różnorodnych kultur i cywilizacji, gdzie naturalnym wynikiem porównywania jest (jak się szeroko sądzi) jedynie relatywizm aksjologiczny. Czy tak być musi? Czy – jak to się zdarza w dialogu międzyreligijnym i teologicznym – z wielości języków, obyczajów, wrażliwości i wierzeń, związanych z doświadczeniem sacrum, nie udaje się nigdy wysnuć pewnych uniwersalnych odkryć czy olśnień o charakterze moralnym, estetycznym i... metafizycznym?

Zdajemy sobie sprawę z tego, że ranga i znaczenie sztuki w poszczególnych cywilizacjach nie są takie same; istnieją również dziedziny, w zakresie których porównywanie wartości i treści (np. teologicznych, filozoficznych) są albo bardzo trudne albo wysoce ryzykowne. Niemniej wzajemne poznawanie się przedstawicieli odmiennych religii i cywilizacji stanowi istotny czynnik dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego, czynnik zwiększający szanse na dialog w świecie. Z uwagi na ogromną rozległość tej problematyki, a także przez wzgląd na potrzebę określonej, wyrazistej płaszczyzny dla porównywania wartości różnych cywilizacji zawęziliśmy tę rozległą tematykę do wybranych cywilizacji oraz kilku tylko dziedzin sztuki.

Problematyka tomu *Sacrum w sztuce a cywilizacje* jest spójna i różnorodna jednocześnie. Wszyscy autorzy dociekają wpływu fenomenów artystycznych na kształtowanie się procesów cywilizacyjnych, ale czynią to za pomocą różnej gamy naukowych interpretacji i zagadnień sięgających od niemal początku cywilizacji ludzkiej aż do wyzwań stawianych przez współczesność.

By nie być gołosłownym, autorzy zajmują się cywilizacją mezopotamską, islamską i chrześcijańską. W kontekście wielości cywilizacji poddano analizie dorobek teoretyków i badaczy cywilizacji: Arnolda K. Toynbee'ego, Feliksa Konecznego i Jerzego Prokopiuka. Nie brak też prób zarysowania nowych całościowych teorii dotyczących funkcjonowania cywilizacji.

Podejmowane zagadnienia są rozważane ze względu na ich wymiar teologiczny, religioznawczy, literaturoznawczy, językoznawczy, historyczny, a nawet ezoteryczny. Jeśli chodzi o dziedziny odnoszące się do szeroko rozumianej sztuki, to mamy tu zarówno studia dotyczące literatury (*Wesela* Stanisława Wyspiańskiego), muzyki (twórczości Jana Sebastiana Bacha) i filmów Pawła Łungina. Tom jest zatem dziełem uniwersalnym, który jednak nie traci z oczu swego środka ciężkości i punktu równowagi, czyli dociekań nad zagadnieniami sztuki oraz sacrum w rozwoju cywilizacji.